

KASBIY REFLEKSIYANI RIVOJLANTIRISHDA MENTORLIK VA KUZATISH FAOLIYATINING O‘RNI

Xodjayeva Nilufar Salimovna

O‘zDJTU, pedagogika va psixologiya kafedrasida o‘qituvchi
nilufar.19x5@mail.ru

Annotatsiya. Mazkur maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy refleksiya shakllantirishda mentorlik va kuzatish faoliyatining ahamiyati tahlil etiladi. Shuningdek, mentorlikning shaxsiy va kasbiy o‘shiga ta’siri hamda kuzatish jarayoni orqali reflektiv fikrlashni rivojlantirish yo‘llari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: kasbiy refleksiya, pedagogik refleksiya, reflektiv yondashuv, reflektiv tahlil, mentorlik, kuzatish, bo‘lajak o‘qituvchi

Аннотация: В данной статье анализируется значение наставничества и наблюдения в формировании профессиональной рефлексии у будущих учителей. Также раскрывается влияние наставничества на личностное и профессиональное развитие, а также пути развития рефлексивного мышления через процесс наблюдения.

Ключевые слова: профессиональная рефлексия, педагогическая рефлексия, рефлексивный подход, рефлексивный анализ, наставничество, наблюдение, будущий учитель.

Abstract. This article analyzes the importance of mentoring and observation activities in developing professional reflection among future teachers. It also highlights the impact of mentoring on personal and professional growth, as well as the ways of fostering reflective thinking through the process of observation.

Keywords: Professional reflection, pedagogical reflection, reflective approach, reflective analysis, mentorship, observation, prospective teacher

Ta’lim jarayonida o‘qituvchining muvaffaqiyati nafaqat bilim va metodik ko‘nikmalarga, balki o‘z faoliyatini tahlil qilish, xatolardan saboq olish va o‘z ustida ishlash qobiliyatiga ham bog‘liq. Bunday qobiliyat kasbiy refleksiya deb ataladi. Uni rivojlantirishning samarali vositalaridan biri — mentorlik va kuzatish (observation) faoliyatidir. Kasbiy refleksiya — bu o‘qituvchining o‘z pedagogik faoliyatini tahlil qilish, o‘zini baholash va uni takomillashtirishga qaratilgan ongli jarayonidir. Reflektiv o‘qituvchi darsni befarq o‘tkazmaydi, balki uning har bir bosqichini o‘rganadi, natijalarni tahlil qiladi va kelgusi faoliyatini rejalashtiradi.

Kasbiy refleksiya — o‘qituvchiga o‘z faoliyatini qayta ko‘rib chiqish, kuchli va zaif jihatlarini aniqlash hamda doimiy ravishda takomillashtirish imkonini beradigan jarayondir. Bu jarayon faqat muammolarni “tuzatish” vositasi emas, balki pedagogik samaradorlikni oshirishning uzluksiz usuli hisoblanadi[1]

Kasbiy refleksiyaning yana bir muhim qismi — fikr-mulohaza olish bo‘lib, u o‘qituvchining pedagogik faoliyati haqida yaxlit qarash shakllantiradi. Agar fikr-mulohaza ishonchli hamkasb tomonidan berilsa, u qimmatli yo‘nalish bo‘lib xizmat qiladi. Agar talabalar tomonidan berilib, unga amal qilinsa, bu ularning fikr va tajribalarining jiddiy qabul qilinishini ko‘rsatadi va ishonchli muhit yaratadi[2]

Mentorlik — tajribali o‘qituvchining yangi boshlovchi pedagog yoki talabaga maslahat, ko‘rsatma va ruhiy ko‘mak berish tizimidir. Mentor bo‘lajak o‘qituvchining darslarini kuzatadi, kuchli va zaif tomonlarini tahlil qiladi, reflektiv savollar orqali uni o‘ylashga undaydi, o‘z tajribasidan foydali maslahatlar beradi. Natijada, bo‘lajak o‘qituvchi o‘z faoliyatiga tanqidiy qaray boshlaydi, reflektiv tafakkur shakllanadi.

Kuzatish — talabaning tajribali o‘qituvchi darsini tahliliy kuzatishi yoki o‘z darsini qayta ko‘rib chiqish jarayonidir. Bu jarayon tayyorlov, amaliy va tahlil bosqichlaridan iborat. Kuzatish natijasida bo‘lajak o‘qituvchi o‘z faoliyatini ob‘ektiv baholaydi, samarali jihatlarni aniqlaydi va tajribali pedagoglardan o‘rganadi.

Mentorlik va kuzatish bir-biri bilan uzviy bog‘liq. Mentor kuzatuv natijalarini talaba bilan tahlil qiladi, reflektiv savollar beradi (masalan: “Siz bu bosqichda nimani boshqacha qilgan bo‘lardingiz?”, “Talabalarning reaksiyasini qanday baholaysiz?”). Shu yo‘l bilan reflektiv madaniyat shakllanadi. Mentorlik nafaqat tajriba almashish jarayoni, balki psixologik qo‘llab-quvvatlash tizimidir. Mentor talaba yoki yangi pedagogda:

- o‘ziga ishonch hissini kuchaytiradi;
- xatolardan qo‘rqmaslik va ularni rivojlanish manbai sifatida qabul qilishni o‘rgatadi;
- ijobiy motivatsiyani shakllantiradi;
- o‘z-o‘zini tahlil qilishga undaydi.

Mentor reflektiv savollar orqali talabaning fikrlash jarayonini faollashtiradi, masalan: “Siz bu vaziyatda boshqacha yondashgan bo‘larmidingiz?”, “Darsdagi eng muvaffaqiyatli bosqich siz uchun qaysi edi?”, “Sizni qoniqtirmagan jihatlar nimada edi?”. Bu savollar orqali o‘qituvchi nomzodi metakognitiv fikrlashni o‘rganadi, ya’ni “men qanday o‘ylayman” degan savol ustida mulohaza yuritishni boshlaydi.[3]

Kasbiy refleksiya — zamonaviy pedagogning ajralmas sifati. Uni rivojlantirishda mentorlik va kuzatish faoliyati muhim o‘rin tutadi. Ushbu jarayonlar bo‘lajak o‘qituvchiga o‘zini tahlil qilish, o‘rganish va takomillashtirish imkonini beradi. Natijada, reflektiv fikrlovchi, innovatsion yondashuvga ega, professional o‘qituvchi shakllanadi.

Kuzatish amaliyoti o‘qituvchilik tajribasining eng muhim komponentlaridan biridir. U tahliliy fikrlash, kuzatuvchanlik va baholash ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Bo‘lajak o‘qituvchilar kuzatuv davomida:

- o‘qituvchining pedagogik usullarini tahlil qiladi;

- o‘quvchilarning javoblari, e‘tibor va motivatsiyasini kuzatadi;
- o‘z darslarini baholash uchun mezonlar ishlab chiqadi.

Masalan, darsni videoga yozib olish va uni mentor bilan birgalikda tahlil qilish — refleksiv tahlilning samarali shakli hisoblanadi. Shu orqali talaba o‘zining nutqi, mimikasi, vaqtni boshqarish usullari va o‘quvchilar bilan muloqot sifatini baholay oladi. Zamonaviy ta‘lim tizimida mentorlik va kuzatish faoliyatini birlashtirgan model samarali natijalar beradi. Bu modelda:

- Mentor kuzatuv jarayonini rejalashtiradi (nimalar e‘tiborga olinadi, qanday tahlil qilinadi);
- Kuzatuv natijalarini mentor va talaba birgalikda muhokama qiladi;
- Refleksiv yozuv (refleksiya daftari yoki jurnali) yuritiladi;
- Talaba o‘z o‘quv amaliyoti davomida kasbiy o‘sish xaritasini tuzadi.

Bunday yondashuv “reflektiv portfel” tushunchasini joriy etishga imkon beradi — unda talabaning o‘sishi, fikr almashuvi va xulosalari yozib boriladi. Kasbiy refleksiyani samarali rivojlantirish uchun quyidagi yondashuvlar tavsiya etiladi:

1. Reflektiv yozuvlar — har darsdan so‘ng talaba “Nima muvaffaqiyatli bo‘ldi? Nimalarni o‘zgartirish kerak?” degan savollarga yozma javob beradi.
2. Birgalikda tahlil — mentor bilan haftalik uchrashuvlarda dars kuzatuv natijalari tahlil qilinadi.
3. Peer-observation — talabalar bir-birining darslarini kuzatib, fikr bildiradilar.
4. Reflektiv intervyu — o‘quv amaliyoti oxirida mentor talaba bilan yakuniy suhbat o‘tkazadi.

Kasbiy refleksiya bo‘ljak o‘qituvchining kasbiy kompetensiyasini rivojlantirishda hal qiluvchi omil hisoblanadi. Refleksiya jarayonida o‘qituvchi o‘zining dars jarayonidagi faoliyatini chuqur tahlil qiladi, natijalarni baholaydi va keyingi ishlarida yanada samarali usullarni qo‘llash imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Mentorlik va kuzatish faoliyati o‘qituvchi shaxsida tanqidiy fikrlash, o‘z-o‘zini rivojlantirish, tahliliy yondashuv kabi muhim refleksiv fazilatlarni shakllantiradi. Natijada, ta‘lim sifati oshadi, o‘qituvchilar o‘z kasbiy faoliyatiga ongli, ilmiy asosda yondasha boshlaydilar.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dewey, J. (1933). How We Think.
2. Kolb, D. (1984). Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development.
3. Schön, D. A. (1983). The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action.
4. O‘zbekiston Respublikasi Ta‘lim to‘g‘risidagi Qonuni (so‘nggi tahrir).
5. Mentorlik amaliyotiga oid metodik qo‘llanmalar.